

УДК 347.44(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.39>

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОБРОСОВІСНОСТІ ЯК ЗАГАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ ЦИВІЛЬНОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Ксьондзик Ю.Ю.,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

ORCID: 0009-0008-6327-3758

Ксьондзик Ю.Ю. Правова природа добросовісності як загального принципу цивільного договірному права України.

Метою статті є визначення правової природи добросовісності як загального принципу цивільного договірному права України.

Встановлено, що законодавець та судова практика підкреслює аксіологічний характер добросовісності як базової цінності приватного права.

Принцип добросовісності закріплено як загальну засаду цивільного законодавства, критерій здійснення цивільних прав, а також загальну засаду зобов'язальних правовідносин. У цивільному договірному праві принцип добросовісності охоплює всі стадії зобов'язання (динаміку) – від його виникнення до виконання та припинення.

Охарактеризовано чотири концепції розуміння добросовісності у цивільному праві України. Добросовісність як морально-етичний феномен, що відображає загальноприйняті уявлення суспільства про чесність, порядність та справедливу поведінку учасників цивільного обороту. Добросовісність як суб'єктивний психічний стан особи, що пов'язує добросовісність із внутрішнім переконанням особи щодо правомірності власної поведінки. Добросовісність як об'єктивний стандарт поведінки вимагає від учасників цивільних договірних відносин діяти чесно, відкрито, розумно та з урахуванням законних інтересів контрагента.

З огляду на зазначені концепції добросовісність традиційно аналізується як складна суб'єктивно-об'єктивна категорія, яка дозволяє забезпечити гнучке та передбачуване застосування принципу добросовісності у договірному праві.

Добросовісність як загальний принцип цивільного права означає необхідність сприймати добросовісність як вимогу до поведінки сторін та інструмент судової корекції договірних відносин у разі прогалин або колізій правового регулювання, за умови обережного застосування з метою недопущення підміни закону судовим розсудом.

Зроблено висновок про правильність застосування комплексного підходу, який поєднує об'єктивний стандарт поведінки сторін із принциповим, наднормативним характером добросовісності як загальної засади цивільного законодавства. Такий підхід дозволяє інтегрувати напрацювання суб'єктивної, об'єктивної та морально-етичної концепцій добросовісності, забезпечує ефективну протидію зловживанню правом.

Ключові слова: добросовісність, принцип, презумпція, цивільне право, договір, мораль, психічний стан, об'єктивний стандарт поведінки.

Ksiondzyk Y.Y. The legal nature of good faith as a general principle of civil contract law of Ukraine.

The purpose of the article is to define the legal nature of good faith as a general principle of civil contract law of Ukraine.

It has been established that the legislator and judicial practice emphasize the axiological nature of good faith as a basic value of private law.

The principle of good faith is enshrined as a general principle of civil law, a criterion for the exercise of civil rights, as well as a general principle of binding legal relations. In civil contract law, the principle of good faith covers all stages of the obligation (dynamics) – from its occurrence to fulfillment and termination.

Four concepts of understanding good faith in the civil law of Ukraine are characterized. Good faith as a moral and ethical phenomenon that reflects the generally accepted ideas of society about honesty, decency and fair behavior of participants in civil circulation. Good faith as a subjective mental state of a person, which links good faith with an individual's inner conviction about the legitimacy of their own behavior. Good faith as an objective standard of conduct requires participants in civil contractual

relations to act honestly, openly, reasonably and taking into account the legitimate interests of the counterparty.

In view of the above concepts, good faith is traditionally analysed as a complex subjective-objective category that allows for a flexible and predictable application of the principle of good faith in contract law.

Good faith as a general principle of civil law means the need to perceive good faith as a requirement for the behavior of the parties and a tool for judicial correction of contractual relations in case of gaps or conflicts of legal regulation, subject to careful application in order to prevent the replacement of the law by judicial discretion.

A conclusion was drawn on the correctness of the application of a comprehensive approach that combines an objective standard of conduct of the parties with the principled, over-normative nature of good faith as a general basis of civil legislation. This approach allows to integrate the development of subjective, objective and moral and ethical concepts of good faith, provides effective counteraction to the abuse of law.

Key words: good faith, principle, presumption, civil law, contract, morality, mental state, objective standard of conduct.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження правової природи добросовісності як принципу цивільного права України зумовлена відсутністю єдиного підходу до розуміння її сутності та співвідношення зі зловживанням цивільним правом. Особливої актуальності проблема різного розуміння сутності добросовісності набуває у сфері договірних відносин, де межі свободи договору тісно переплітаються з вимогами справедливості, розумності та заборони зловживання цивільними правами. Відсутність усталеного розуміння правової природи добросовісності ускладнює визначення критеріїв допустимої договірної поведінки, а також створює ризики підміни правового регулювання суддівським розсудом.

У цьому контексті наукове осмислення різних підходів до розуміння сутності добросовісності, їх критичний аналіз та систематизація є необхідною передумовою для формування цілісної концепції добросовісності як принципу цивільного договірного права України. Це, своєю чергою, має важливе значення для забезпечення правової визначеності, передбачуваності судової практики та ефективного захисту цивільних прав і охоронюваних законом інтересів учасників договірних зобов'язань.

Стан опрацювання цієї проблематики. Варто зазначити, що окремі аспекти добросовісності у цивільному праві досліджували у наукових публікаціях такі вчені, як І.Г. Бабич, О.О. Бакалінська, А.Г. Байбак, Т.В. Боднар, В.І. Борисова, М.Ю. Бурдін, С.Ю. Бурлаков, К.Ю. Валігура, О.О. Гайдулін, С.В. Галкевич, О.О. Кот, В.І. Крат, Н.С. Кузнєцова, В.Д. Примака, А.В. Смітюх, І.В. Спасибо-Фатєєва, М.О. Стефанчук, Д.В. Тимошенко, Ю.А. Тобота, Н.Ф. Чубоха, І.М. Шаркова та інші. Проте цілісна концепція правової природи добросовісності як загального принципу цивільного договірного права в Україні досі не розроблена та спеціального доктринального аналізу ще не здійснено.

Метою статті є визначення правової природи добросовісності як загального принципу цивільного договірного права України.

Виклад основного матеріалу. Нормативне закріплення принципу добросовісності здійснено у п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України, відповідно до якого добросовісність визначена як одна із загальних засад цивільного законодавства поряд зі справедливістю та розумністю [1]. Таке законодавче рішення свідчить про універсальний характер принципу добросовісності, який поширюється на всі цивільні правовідносини незалежно від їх виду, визначає спрямованість тлумачення норм цивільного законодавства та може застосовуватися навіть за відсутності прямої вказівки у спеціальній нормі, зокрема у випадках прогалин або колізій правового регулювання. У цьому аспекті заслуговує на підтримку позиція Д.Г. Павленка, який, аналізуючи правову природу та місце принципу добросовісності у системі цивільного права, обґрунтовує його подвійний характер: з одного боку, як принципу (норми) прямої дії, а з іншого - як загальної правової засади, що виконує функцію подолання прогалин і недоліків позитивного цивільного законодавства [2, с. 57].

Зазначене положення знайшло своє відображення у рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 у справі про охоронюваний законом інтерес, де наголошено, що добросовісність, поряд зі справедливістю та розумністю, належить до загально-правових засад, які мають фундаментальне значення для правового регулювання суспільних відносин [3].

Таким чином, законодавець та судова практика підкреслює аксіологічний характер добросовісності як базової цінності приватного права, оскільки справжня цінність об'єкта виступає тією істиною, на пізнання якої спрямована діяльність суб'єктів [4, с. 223-224]. При цьому цінність права залежить від того, наскільки правильно право відбиває первинні (соціальні) цінності та наскільки ефективно воно їх затверджує та охороняє [4, с. 224].

Слід звернути увагу на обґрунтоване зауваження І.М. Шаркової, яка наголошує, що в ЦК України добросовісність закріплюється як одна із загальних засад цивільного законодавства (ч. 6 ст. 3 ЦК України), а також як засада, на якій базуються зобов'язальні правовідносини (ч. 3 ст. 509 ЦК України). Водночас законодавець у жодній нормі ЦК України прямо не визначає добросовісність як принцип права [5, с. 131]. Разом із тим дослідниця послідовно відстоює підхід, відповідно до якого добросовісність слід визнавати не лише загальною засадою цивільного законодавства, а й законодавчо закріпленим принципом права або принципом-нормою, що фактично зумовлює ототожнення загальних засад права з принципами права [5, с. 131]. Отже, позиція І.М. Шаркової свідчить про наявність у цивільно-правовій доктрині дискусії щодо співвідношення категорій «загальні засади цивільного законодавства» та «принципи права». На нашу думку, визнання добросовісності принципом-нормою, попри відсутність прямого законодавчого формулювання, підкреслює її фундаментальне значення для регулювання цивільних правовідносин.

Змістовного наповнення зазначена категорія набуває, насамперед, у межах концепції здійснення цивільних прав, закріпленої у ст. 12 ЦК України. Відповідно до цієї норми особа здійснює належні їй цивільні права вільно та на власний розсуд [1]. Водночас у разі встановлення законом правових наслідків недобросовісного або нерозумного здійснення суб'єктивного права поведінка особи презюмується добросовісною та розумною, якщо інше не буде доведено в судовому порядку. Таким чином, цивільне законодавство закріплює **презумпцію добросовісності** поведінки учасника цивільних правовідносин.

У розвитку доктринального підходу до презумпції добросовісності Д.Г. Павленко звертає увагу на те, що презумпція добросовісності функціонує як нормативно обумовлений інструмент оцінки поведінки учасників цивільних правовідносин, що застосовується у взаємозв'язку з законодавчими приписами та судовою дискрецією [2, с. 58].

Подальший розвиток і конкретизація принципу добросовісності здійснюються у ст. 13 ЦК України, яка визначає межі здійснення цивільних прав, у зв'язку з чим добросовісність набуває значення нормативного критерію правомірної поведінки уповноваженого суб'єкта. У цьому контексті обґрунтованою є позиція С.Ю. Бурлакова, відповідно до якої принцип добросовісності зобов'язує учасників цивільних правовідносин здійснювати свої суб'єктивні права, а також виконувати договірні чи встановлені законом обов'язки у спосіб, що відповідає вимогам чесності, послідовності та поваги до прав та законних інтересів контрагента [6, с. 19]. Отже, принцип добросовісності виконує функцію загального регулятора меж правомірної реалізації цивільних прав і обов'язків.

Особливе значення має ч. 3 ст. 13 ЦК України, яка забороняє дії, спрямовані на завдання шкоди іншій особі, а також інші форми зловживання правом [1]. У межах цієї норми добросовісність виступає оціночним критерієм, за допомогою якого суд може кваліфікувати поведінку особи як правомірну або таку, що виходить за межі дозволеного. Як обґрунтовує О.О. Бакалінська, у межах здійснення цивільних прав, зокрема через застосування критеріїв добросовісності та розумності, формуються внутрішні суб'єктивні обмеження поведінки самих носіїв права [7, с. 203].

Зазначене кореспондує з позицією І.М. Шаркової, за твердженням якої принцип добросовісності (*bona fides*) по суті виступає кінцевою засадою права та визначає граничну межу, яка відмежовує правомірну поведінку від безправ'я, а добро - від зла [8, с. 41]. У такому розумінні добросовісність постає не лише як юридичний інструмент обмеження зловживання суб'єктивними правами, а й як фундаментальний ціннісний орієнтир, що забезпечує морально-правову легітимацію цивільно-правового регулювання.

Отже, у ст. 13 ЦК України добросовісність трансформується з абстрактного принципу у конкретну юридичну вимогу до поведінки суб'єкта, що спричиняє конкретні правові наслідки.

Принцип добросовісності знаходить подальше закріплення у положеннях ст. 509 ЦК України, що регламентує поняття, підстави та загальні засади зобов'язання як правовідношення [1]. Відповідно до ч. 3 цієї статті, зобов'язання повинно формуватися і здійснюватися з дотриманням засад добросовісності, розумності та справедливості [1].

На відміну від ст. 13 ЦК України, де добросовісність пов'язується переважно зі здійсненням цивільних прав [1], у ст. 509 ЦК України вона стосується взаємної поведінки сторін зобов'язання [1]. Це означає, що принцип добросовісності поширюється як на кредитора, так і на боржника. Він охоплює всі стадії зобов'язання (динаміку) – від його виникнення до виконання та припинення. Водночас принцип добросовісності у зобов'язальному праві виступає не лише механізмом цивільно-правового регулювання договірних відносин, а також тлумачить зміст договірних положень з огляду на мету зобов'язання та загальні засади цивільного законодавства.

Таким чином, системний нормативний аналіз положень ЦК України дає підстави для висновку, що принцип добросовісності закріплено як загальну засаду цивільного законодавства, критерій здійснення цивільних прав, а також загальну засаду зобов'язальних правовідносин. У цьому кон-

тексті добросовісність у ЦК України постає не декларативною категорією, а дієвим правовим принципом, спрямованим на забезпечення справедливості цивільного обороту, стабільності правовідносин і здатності цивільного законодавства реагувати на конкретні життєві обставини.

Відсутність легального визначення добросовісності у ЦК України зумовила формування різних доктринальних концепцій до її розуміння, які відрізняються за методологічними засадами, ступенем абстрактності та акцентами на окремих елементах правового регулювання.

У межах першої концепції добросовісність розглядається як *морально-етичний феномен*, що відображає загальноприйняті уявлення суспільства про чесність, порядність та справедливу поведінку учасників цивільного обороту. Представники цього підходу наголошують, що добросовісність має позаправове походження і лише опосередковано набуває юридичного значення через її закріплення в нормах цивільного законодавства. Так, шляхом компаративного аналізу І.М. Шаркова встановила, що за походженням принцип добросовісності є морально-правовим [5, с. 181].

Згідно з цією концепцією, добросовісність виконує функцію морального коректора формально-юридичних норм, запобігаючи їх формалістичному та несправедливому застосуванню.

Розвиваючи ідею взаємозв'язку моралі та права, М.Ю. Бурдін та А.Г. Байбак наголошують, що правові норми втілюють фундаментальні моральні цінності, зокрема гуманізм, справедливість і рівність, які становлять основу правової держави. У зв'язку з цим з'ясування сутності правових приписів потребує не лише формально-юридичного аналізу, а й урахування вимог правосвідомості суспільства та виявлення взаємозв'язків між нормами права і принципами моралі, що відображають домінуючі етичні орієнтири сучасного соціуму [9, с. 28].

У руслі такого підходу Д. В. Тимошенко акцентує увагу на оціночному характері категорії добросовісності, зауважуючи, що вона не має чіткого формалізованого визначення та слугує засобом оцінки насамперед психологічного і морального аспекту поведінки учасників цивільних правовідносин [10, с. 122]. Відповідно, добросовісність постає як інструмент правової оцінки внутрішнього ставлення особи до власної поведінки та її наслідків у цивільному обороті.

Узагальнюючи доктринальні підходи, О.О. Бакалінська зауважує, що більшість науковців характеризують добросовісність як морально-етичну та оціночну категорію, що зумовлює неможливість її жорсткого формалізованого визначення у законі, договорі чи судовому рішенні, а в окремих випадках — і недоцільність такого визначення. Водночас визнання суб'єкта добросовісним або недобросовісним у цивільному обороті фактично слугує критерієм правомірності чи неправомірності його поведінки [7, с. 201].

У цьому контексті С.Ю. Бурлаков підкреслює, що закріплення принципу добросовісності у цивільному законодавстві має розглядатися як цілеспрямований захід, спрямований на зміцнення морально-етичних основ цивільного права. На думку вченого, саме з позицій моральності повинна здійснюватися оцінка поведінки суб'єкта цивільного права як добросовісної або недобросовісної, що зумовлює необхідність урахування етичних критеріїв у процесі правозастосування [6, с. 19, 20]. Таке нормативне закріплення сприяє інтеграції етичних орієнтирів у механізм правового впливу на цивільні правовідносини та забезпечує їх узгодження з уявленнями суспільства про справедливу і чесну поведінку.

Розвиваючи цю позицію, К.Ю. Валігура наголошує, що введення принципу добросовісності до цивільного законодавства має розглядатися саме як захід, спрямований на зміцнення моральних основ цивільно-правового регулювання [11, с. 15]. На думку вченого, оцінка поведінки суб'єкта цивільного права як добросовісної або недобросовісної має здійснюватися насамперед з позицій моральності, що зумовлює необхідність урахування етичних критеріїв при правозастосуванні [11, с. 15].

Таким чином, у межах морально-етичної концепції добросовісність постає як фундаментальна цивільно-правова категорія, що має позаправове походження та ґрунтується на загальновизнаних у суспільстві уявленнях про чесність, порядність і справедливість поведінки учасників цивільного обороту. Її нормативне закріплення у цивільному законодавстві спрямоване не на жорстку формалізацію змісту, а на інтеграцію моральних орієнтирів у механізм правового регулювання цивільних правовідносин. Оціночний характер добросовісності зумовлює необхідність урахування моральних критеріїв при кваліфікації поведінки суб'єктів цивільного права, що дозволяє забезпечити гнучкість правозастосування та адаптацію правових приписів до конкретних життєвих обставин.

Інший доктринальний підхід пов'язує добросовісність із внутрішнім переконанням особи щодо правомірності власної поведінки, зокрема з відсутністю знання або можливості знати про порушення прав іншої сторони (*добросовісність як суб'єктивний психічний стан особи*). У межах такого підходу С.Ю. Бурлаков, аналізуючи положення ЦК України, доходить висновку про фактичне отождолення категорії «добросовісність» із поняттям «безвинність», а «недобросовісність» - із «виною» [6, с. 13]. На думку вченого, цей висновок ґрунтується на тому, що за діяння, якими завдано

шкоди внаслідок недобросовісної поведінки, цивільним законодавством передбачена можливість настання юридичної відповідальності (зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 39 ЦК України). Враховуючи, що обов'язковим елементом цивільно-правової відповідальності за загальним правилом є вина, такі діяння, які визнаються недобросовісними, мають розцінюватися як винні [6, с. 13].

Такий підхід до розуміння добросовісності традиційно застосовується у сфері речового права, зокрема при характеристиці статусу добросовісного набувача, однак його окремі елементи знаходять застосування і в договірному праві. У цьому контексті показовою є практика вирішення спорів щодо недійсності правочинів, вчинених одним із подружжя без згоди іншого. Як зазначає В.І. Крат, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18 сформулювала правову позицію, відповідно до якої укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого правочину недійсним лише за умови встановлення судом недобросовісності поведінки третьої особи - контрагента за договором. При цьому суд виходив з необхідності з'ясування суб'єктивного ставлення такої особи до обставин укладення правочину, зокрема наявності знання або об'єктивної можливості знати про те, що майно перебуває у режимі спільної сумісної власності подружжя та що згода іншого з подружжя на його відчуження відсутня [12].

Зазначена правова позиція свідчить про застосування суб'єктивного критерію добросовісності у договірних правовідносинах, коли вирішальне значення надається не лише формальній відповідності поведінки сторін вимогам закону, а й внутрішньому усвідомленню контрагентом правомірності власних дій та відсутності вини у порушенні прав іншої особи [12].

У договірних правовідносинах суб'єктивне розуміння добросовісності має обмежене застосування, оскільки зосередження виключно на внутрішньому психічному ставленні сторони до власної поведінки не завжди забезпечує належну оцінку її дій з огляду на необхідність дотримання балансу інтересів учасників цивільного обороту та вимог соціальної справедливості. У зв'язку з цим у сучасній цивілістичній доктрині суб'єктивний підхід до добросовісності переважно розглядається як допоміжний, що доповнює, але не замінює об'єктивні та поведінкові критерії оцінки добросовісності у договірних відносинах.

Найбільш поширеним у сучасній цивілістичній доктрині є підхід, відповідно до якого добросовісність трактується як *об'єктивний стандарт поведінки*, що вимагає від учасників цивільних договірних відносин діяти чесно, відкрито, розумно та з урахуванням законних інтересів контрагента. У межах цього підходу добросовісність не зводиться до внутрішніх намірів або суб'єктивного психічного стану сторони, а оцінюється крізь призму її зовнішньої поведінки у конкретних правовідносинах. Саме такий підхід дозволяє забезпечити належний баланс інтересів сторін та відповідає завданням стабільності цивільного обороту.

Об'єктивне розуміння добросовісності набуло домінуючого значення у судовій практиці, оскільки воно забезпечує більшу передбачуваність і правову визначеність при вирішенні договірних спорів. Як зазначає В.І. Крат, Верховний Суд сформував саме об'єктивний стандарт добросовісності, що чітко простежується у правових позиціях касаційних судів. Так, у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 449/1154/14 добросовісність (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України) визначено як певний стандарт поведінки, який характеризується чесністю, відкритістю та повагою до інтересів іншої сторони договору або відповідних правовідносин. Обґрунтування цієї позиції є співзвучним із підходами, закріпленими у Модельних правилах європейського приватного права (DCFR), що свідчить про євроінтеграційну спрямованість розвитку українського цивільного права [12].

Таким чином, об'єктивний підхід до розуміння добросовісності є найбільш доцільним для застосування у договірному праві, оскільки він забезпечує стабільність цивільного обороту, передбачуваність правозастосування та ефективний захист законних інтересів добросовісних учасників правовідносин. Водночас повне ігнорування морально-етичного та суб'єктивного підходів видається недоцільним, оскільки саме вони формують ціннісну основу принципу добросовісності та дозволяють враховувати внутрішнє ставлення особи у виняткових випадках. Таким чином, оптимальною є комплексна модель застосування принципу добросовісності, у межах якої об'єктивний стандарт поведінки має пріоритетне значення, доповнюючись елементами суб'єктивної та морально-етичної оцінки залежно від характеру конкретних цивільних правовідносин.

З огляду на зазначені концепції до розуміння добросовісності, у сучасній науці цивільного права добросовісність традиційно аналізується у двох взаємопов'язаних вимірах - суб'єктивному та об'єктивному. У суб'єктивному значенні вона характеризує внутрішнє усвідомлення особою власної чесності та сумлінності при здійсненні суб'єктивних прав і виконанні юридичних обов'язків. В об'єктивному значенні добросовісність виявляється як вимога до поведінки суб'єктів цивільних правовідносин, яка полягає у дотриманні загальноновизнаних стандартів чесності, сумлінності та

обачності, що закріплені у нормах права, звичаях ділового обороту або сформовані судовою практикою. [13, с. 316].

У науковій доктрині цивільного права обґрунтованою видається позиція щодо розуміння добросовісності як складної суб'єктивно-об'єктивної категорії. Саме така конструкція дозволяє забезпечити гнучке, але водночас передбачуване застосування принципу добросовісності у договірному праві [2, с. 69-70]. На думку Д.В. Тимошенко, у межах цивільного права має бути закріплений нормативно визначений стандарт (модель) добросовісної поведінки особи, який охоплює сукупність дій, що виявляються у чесності, сумлінному та відкритому здійсненні прав, належному рівні обачності, послідовності поведінки, прояві турботи й довіри, а також у шанобливому ставленні до прав і законних інтересів інших учасників відповідних цивільних правовідносин [10, с. 125]. Значення такого підходу полягає у створенні чіткого орієнтиру для оцінки правомірності поведінки учасників цивільних правовідносин і забезпеченні єдності правозастосовної практики.

Таким чином, позиції учених дозволяють розглядати добросовісність як комплексну правову категорію, що поєднує об'єктивні стандарти поведінки та суб'єктивне ставлення особи до своїх дій. Такий підхід найбільш повно відповідає сучасним потребам договірному праву, забезпечує баланс між стабільністю цивільного обороту та справедливістю правозастосування, у зв'язку з чим заслуговує на підтримку та подальший розвиток у наукових дослідженнях.

У межах четвертого підходу добросовісність розглядається як *загальний принцип цивільного права*, що має наднормативний характер і пронизує всю систему цивільно-правового регулювання. Відповідно до цієї концепції, добросовісність виступає методологічною основою тлумачення, застосування та розвитку норм договірному праву. Такий підхід дозволяє сприймати добросовісність не лише як вимогу до поведінки сторін, а і як інструмент судової корекції договірних відносин у разі прогалин або колізій правового регулювання, за умови обережного застосування з метою недопущення підміни закону судовим розсудом.

У доктрині цивільного права наголошується, що принцип добросовісності покликаний пом'якшувати надмірну абстрактність і формалізм правового регулювання та наближати його до фундаментальних цінностей справедливості, рівності, свободи і гуманізму [14, с. 89, 96]. У цьому контексті добросовісність вимагає від учасників цивільних правовідносин діяти не лише відповідно до формальної букви закону, але й з урахуванням його духу та соціального призначення. Такий підхід обґрунтовує розуміння добросовісності як принципу, що має самостійну коригуючу функцію у правозастосуванні, а також як презумпції сумлінності учасників цивільного процесу [14, с. 89, 96].

Висновки. Доктринальні підходи до розуміння добросовісності відображають складну, багаторівневу правову природу цього феномена. Найбільш переконливим у контексті цивільного договірному права України видається комплексний підхід, який поєднує об'єктивний стандарт поведінки сторін із принциповим, наднормативним характером добросовісності як загальної засади цивільного законодавства. Такий підхід дозволяє інтегрувати напрацювання суб'єктивної, об'єктивної та морально-етичної концепцій добросовісності, забезпечує ефективну протидію зловживанню правом і водночас узгоджує національну цивілістичну доктрину з сучасними європейськими правовими підходами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Павленко Д.Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Київ, 2008. 193 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). Справа № 1-10/2004. 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text>.
4. Оробець К. Аксиологічний підхід у кримінальному праві: зміст та значення. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 222–226. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2016/12/42.pdf>.
5. Шаркова І.М. Принцип добросовісності в римському приватному праві: історія та сучасність: монографія; за наук. ред. В.Ф. Опришка. Київ: КНЕУ, 2011. 246 с.
6. Бурлаков С.Ю. Застосування принципу добросовісності при вирішенні цивільних спорів: Спеціально для підтримання кваліфікації суддів у цивільних справах апеляційних судів. Київ, 2022. 94 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_zastos_prun_dobroso.pdf.

7. Бакалінська О.О. Категорія добросовісності у цивільному праві України. Часопис Київського університету права. 2011. Випуск 4. С. 200–204. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0000322867>.
8. Шаркова І.М. Добросовісність у системі категорій юридичної освіти: історичні та теоретичні аспекти. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 40-42. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/7>.
9. Бурдін М.Ю., Байбак А.Г. Добросовісність як правова категорія. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 1. С. 26–32. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/5.pdf>.
10. Тимошенко Д.В. Категорія добросовісності у системі приватно-правового регулювання. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 9. С. 121–126. URL: http://lsej.org.ua/9_2023/28.pdf.
11. Валігура К. Принцип добросовісності як категорія цивільного права. Підприємство, господарство і право. 2020. № 4. С. 11–16. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/3.pdf>.
12. Крат В.І. Добра совість в практиці касаційного суду. Верховний Суд, 2025. 33 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Dobra_sovist_12_06_2025.pdf.
13. Яцуба ВВ. Значення принципу добросовісності в системі принципів адміністративного судочинства. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 2. С. 315–318. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/3.pdf>.
14. Черемнов Д.В. Юридичні презумпції та фікції в цивільному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2015. 193 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 7.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026

© Ксьондзик Ю.Ю., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0